

XX. YÜZYILDA KOSOVA'DA TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMLARININ UYGULANMASI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa DURMUŞÇELEBİ*

Bedrettin KORO**

Öz

Kosova, Güneydoğu Avrupa'nın merkezi konumunda ve Balkan yarımadasının ortasında yer alan bir ülkedir. Kosova, Balkanlarda önemli bir konuma sahiptir. Kosova'da Türkçe eğitim-öğretim bu toprakları/ülkeyi Osmanlı Devleti'nin 1455 yılında fethetmesiyle başlar ve günümüze kadar devam eder.

Kosova'da Türkçe eğitim-öğretimi gelişim özelliklerine göre beş döneme ayırmak mümkündür: 1- Osmanlı Dönemi (1455-1912); 2- Yugoslavya Krallığı Dönemi (1912 – 1945-1951); 3- Yeni Sosyalist Yugoslavya Dönemi (1951-1999); 4- BM Geçici Yönetim ve yerel Yönetim organlarının Yönetimi Dönemi (1999-2008); ve 5- Kosova Cumhuriyeti Yönetimi dönemi (2008 -).

Bu çalışmada, 1912-2000 yılları arasında Kosova'da Türkçe eğitim-öğretim yönetsel ve programın öğeleri açısından irdelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda dönemler halinde ele alınan Türkçe eğitim öğretimin tarihsel süreç içerisindeki güncel sorunları tartışılmıştır. Mevcut durumu belirlemeye yönelik olarak hazırlanan bu araştırma betimsel bir çalışmadır. Araştırma verileri kaynak taraması yoluyla elde edilmiştir.

Araştırma sonucunda, Kosova'da Türkçe Eğitim-öğretiminde 20. Yüzyılın başlarında niceliksel olmasa da niteliksel olarak ilerleme kaydedildiği, bu çalışmaların Yugoslavya Krallığı ile birlikte yaklaşık 39 yıllık durduğu ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren (1951) Türkçe eğitim-öğretime tekrar başlanmış, ancak gerek Kosova kaynaklarının gerekse Türkiye'nin desteklerinin yetersiz kalması sonucunda, kadro, ders araç gereçleri, program v.b. gibi konularda sıkıntılar çekildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimler: Türkçe Eğitimi, Kosova'da Türkçe Eğitim, Balkanlar ve Türkçe.

* Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

** Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Müfettişi.

THE IMPLEMENTATION OF TURKISH TEACHING PROGRAMS IN KOSOVO IN THE 21ST CENTURY

Abstract

Kosovo is a country which is in the central location of South East Europe and located in the middle of Balkan Peninsula. Kosovo has an important location in the Balkans. Turkish education in Kosovo begins the conquest of these lands/this country by Ottoman Empire in 1455 and reaches today.

It is possible to divide Turkish education in Kosovo into five periods according to its developmental characteristics: 1- Ottoman period (1455-1912); 2- Yugoslavia Kingdom period (1912-1945-1951); 3- New Socialist Yugoslavia period (1951-1999); 4- The United Nations temporary administration and local authorities administration period (1999-2008); 5- Kosovo Republic administration period.

In this study, Turkish education in Kosovo between 1912 and 2000 is examined in terms of administration and this program's items. In accordance with this purpose, the current problems of Turkish education addressed periodically in the historical process are discussed. This study prepared to determine the current situation is a descriptive study. The data of this search has been acquired through literature review.

At the end of this research, it has emerged that not quantitative but qualitative improvement has been made progress in Turkish education in Kosovo in the early 20th century and these studies survived for 39 years together with Yugoslavia Kingdom. Beginning from the second half of 20th century, Turkish education has been restarted; however, it has been seen that some problems arise in the issues such as staff, course equipments, program, etc. as a result of the insufficiency of Kosovo sources and Turkey's supports.

Key Words: Turkish Education, Turkish Education in Kosovo, the Balkans, and Turkish.

1. Giriş

Kosova, Güneydoğu Avrupa'nın merkezi konumunda ve Balkan yarımadasının ortasında yer alan bir ülkedir. Önemli bir konuma sahip olan Kosova, Orta ve Güney Avrupa, Adriyatik ve Karadeniz arasında ya da Batı Avrupa ile Asya ülkeleri arasında bir köprü görevini görür. Kosova Kadastro Ajansının son verilerine göre 10.908 km² yüzölçümüne sahip olan Kosova'da 2 milyondan fazla nüfus yaşamaktadır¹. Tahminlere göre, Kosova'da 2 milyon nüfusun % 1'ini Türkler teşkil etmektedir².

Bu uygun coğrafi ve iklim koşulları, tarih boyunca Kosova'da birçok kavimlerin yerleşme ve devlet kurma girişimlerinde bulunmalarına neden olmuştur.

¹ Kosova İstatistik Kurumu, Kosovo u Brojkama 2008,s. 5.

² Kosova İstatistik Kurumu, Statistike Obrazovanjane Kosovu 2001,s. 7.

Osmanlı Türklerinden daha önce bu topraklardan Türk kavimleri olan Hunlar, Avarlar, Peçenekler, Kumanlar, Uzlar gelip geçmişlerse de, Kosova'da az iz bırakıp tarihe karışmışlardır.

Fatih Sultan Mehmet 1453 yılında Bizans'ın başkenti olan İstanbul'u, iki yıl sonra, 1455 yılında Kosova'yı da fethetmesiyle, bu topraklara Türkler de yerleşmeye başladı. Öyleki, Kosova'da XV. yüzyılın ikinci yarısında bir tarafta Osmanlı yönetim organları kurulurken, diğer tarafta Türkçe eğitim veren kurumlar da kurulup gelişti. Bu bağlamda Türkçenin eğitimi ve öğretimi ayrı bir öneme sahipleşmeye başladı.

Osmanlı Devleti'ne dâhil olmasından bugüne kadar Kosova'da Türkçe eğitim tarihini gelişim özelliklerine göre beş döneme ayırmak mümkündür:

1- Osmanlı Dönemi: Bu dönem 1455 yılında Osmanlı Devleti'nin Kosova'yı fethetmesiyle başlar ve 1912 yılında, Osmanlı Devleti'nin bu topraklardan geri çekilmesine kadar sürer. Bu dönemin en belirgin özelliği Osmanlı Devleti'nin diğer topraklarında/ bölgelerinde olduğu gibi, Kosova topraklarında/ bölgesinde de eğitimin aynı şekilde yapılması ve geliştirilmesidir.

2- Yugoslavya Krallığı Dönemi: Bu dönem 1912 yılında Sırbistan'ın Kosova'yı işgal etmesiyle başlar ve 1945-51 yılında, yani yeni Sosyalist Yugoslavya'nın kuruluşuna kadar, daha doğrusu Türkçe eğitimin yeniden başladığı 1951 yılına kadar sürer. Bu dönemin en belirgin özelliği, resmi Türkçe eğitimin yapılmamasıdır.

3- Sosyalist Yugoslavya Dönemi: Bu dönem 1951'de Sosyalist Yugoslavya'da Türkçe eğitimin yeniden başlamasıyla başlar ve 1999 yılında NATO'nun Kosova'ya müdahalesine ve BM Geçici Yönetim organlarının kuruluşuna kadar sürer. Bu dönemin en belirgin özelliği, anadilde yani Türkçe eğitime yeniden başlanması, Türkçe'nin Kosova'da resmi dil olarak kabul edilmesi ve Türkçe eğitimde birçok sorunun çözülmemesidir.

4- BM Geçici ve Yerel Yönetim Organlarının Yönetimi Dönemi: Bu dönem 1999 yılında başlar ve günümüze kadar devam eder. Bu dönemim en belirgin özelliği, Kosova'da çok uluslu toplumun ve demokrasinin oluşturulması için sivil toplum örgütlerinin eğitim sorunları çözümünde daha etkin rol almasıdır.

5- Kosova Cumhuriyeti Dönemi 7 Şubat 2008'den Günümüze: Bu dönem 17 Şubat 2008 de Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan edilmesinde başlar ve günümüze dek devam etmektedir. Bu dönemde, önceki dönemde eğitimde başlanılan reformlar güçlenmesi için eğitimde kaliteye ve sorunlar için çözüm arayışlarına önem verilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda dolayısıyla Kosova'da da, Tanzimat dönemine kadar (1455-1839) Türkçe eğitim ve öğretim sıbyan mekteplerinde (dört yıllık il-

köğretim) ve medreselerde gerçekleşiyordu. Medreseler ve sıbyan mektepleri devletin kontrolünden ve sorumluluğundan uzak özerk eğitim kurumları idiler. Bunların hemen hepsi vakıflara bağlı idiler, dolayısıyla dini ve sosyal yönleri ağır basan kuruluşlardı.

Kosova'da Türkçe eğitim kurumu için ilk yazılı belge, 1513 yılında yazılan Suzi Çelebi Vakıfnamesi'dir. Ünlü bir Türk şairi de olan Suzi Çelebi, Vakıfnamesi'nde Prizren'de bir cami, caminin bitişiğinde bir mektep yaptığını ve mektebe kitaplar vakfettiğini belirtmektedir³. XVI. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Prizren'den başka Kosova'nın diğer kentlerinde çoğunlukla camilerin bitişiğinde sıbyan mektepleri ve medreselerin inşa edilmesi, çok sayıda çocuğun Türkçe eğitim-öğretim yaptığını kanıtlamaktadır.

XX. Yüzyılın Başlangıcında Kosova'da Türkçe Eğitim

1839 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat ilan edilmesiyle sıbyan mektepleri ve medreselerin yanı sıra, devlet yöneticileri ve aydınları laik eğitim ve öğretim kurumlarını kurmaya giriştiler. Kosova'da devlet eliyle modern ilkökul ve ortaokullar 1869 yılından yani Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarıldıktan sonra daha çok inşa edilmeye başladı. Bu okullarda öğretim yönetmeleri bakımından da ayırım vardı⁴.

1901/ 02 tarihli Maarif Salnamesi'ne göre 1890-1900 yılları döneminde Kosova vilayetinin bin nüfusuna 120,4 öğrenci düşmektedir. Bu rakam o zamanki şartlara göre yüksekti. Kosova bin nüfusunda öğrenci görmesi bakımından Osmanlı Devleti'nde 32 vilayetten dördüncü yeri almakta idi⁵. Öyleki İstanbul hariç olmak üzere, Kosova vilayeti Kudüs, İzmit vilayeti ve Çatalca sancağından sonra, binde-lik nüfusta en çok eğitim gören dördüncü yerde bulunuyordu.

Kosova'da ilköğretim okullarının ve dolayısıyla Türkçe okuyan öğrencilerin sayısı sürekli artmıştır. Öyleki, iptidai okul sayısı 1905/ 06 öğretim yılında Kosova'da usul-ü cedit üzere öğretim yapan 351 erkek, 20 kız ve 129 karışık resmi iptidai; 24 erkek, 2 kız ve 31 karışık hususi iptidai okulu sayısına çıkmıştır⁶.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Sultan II. Abdülhamit döneminde Rüşdiye denilen orta eğitimin gelişimine de önem verilmiştir. 1900 yılı Maarif Salnamesi'nde Priştine'de (5 öğretmen, 196 öğrenci), Vıçiturn'da (3 öğretmen, 55 öğrenci), Mitroviça'da (2 öğretmen, 43 öğrenci), Gilan'da (4 öğretmen, 55 öğrenci), İpek'te

³ Kaleşi, Prizren Kao Kulturni Centarza Vreme Turskog Perioda, 1962, s. 92.

⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö.1000-M.S.2004)*. 2004.

⁵ Akyüz, 2004, a.g.e.s. 212.

⁶ Kodoman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, 1980, s. 146.

(3 öğretmen, 61 öğrenci), Prizren’de(4 öğretmen, 69 öğrenci) ve Yakova’da (6 öğretmen, 137 öğrenci) den teşkil olunan Rüşdiye Okulları çalışıyordu⁷.

1906/07 öğretim yılında ise Kosova Vilayeti’nde: Üsküp’te 9 erkek ve 1 kız, Priştine’de 5 erkek ve 3 kız, Senice’de 2 erkek ve 1 kız, İpek’te 4 erkek ve 2 kız, Taşlıca’da 2 erkek ve 2 kız ve Prizren’de 2 erkek ve 2 kız, toplam 25 erkek ve 11 kız rüşdiye okulu çalışmakta idi⁸. Kosova’nın bugünkü sınırlarına dayanarak denilebilir ki, XX. yüzyılın başlangıcında Kosova’da 11 erkek ve 7 kız rüşdiye okulu çalışmaktadır. Recepağić’e göre 1908 yılında Kosova’da Prizren, İpek, Priştine ve Seniça’da bu tür okulların alt sınıfları çalışmaktadır⁹.

XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın başlangıcında İdadiye denilen lise okulların gelişmesine önem verilmiştir. 1905/06 öğretim yılında Kosova’da 4 İdadiye Okulu işlemekteydi¹⁰. Kosova vilayetinde Üsküp, Prizren, Priştine ve İpek’te idadiye okulları çalışıyordu¹¹.

Okullara gereken öğretmen kadrosu yetiştirmek ve Kosova’da eğitimde yeni metodların uygulanarak eğitimin modernize ettirilmesi için, Osmanlı Hükümeti 1879 yılında bir Öğretmen Okulu (Eğitim Fakültesi) açılmasına karar almıştır¹². Bu karara dayanarak Kosova Vilayeti’ninPriştine kentinde daha 1880 yılında Darülmualimin-i Sıbyan açılmıştır. Bu hususa ilgili bir irade-i saniyyede, okulun gayesi “Kosova vilayetindeki hocalara yeni usulün öğretilmesi ve yeni hocalar yetiştirilmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre, PriştineDarülmualimin-i Sıbyan’ına hem yeni öğretmen yetiştirmek, hem de mevcut öğretmenlere kurs vermek gibi iki görev verilmiştir. Aynı vesikadan, Priştine’de uygulama okulu olarak bir de numune İptidai okulu açıldığını, hatta Fatih İptidai Okulu öğretmenlerinden Hüseyin Efendi’nin buraya 750 kuruş maaşla tayin edildiği görülmektedir. Ayrıca PriştineDarülmualimin-i Sıbyani “Mekatib-i Aliye” den sayıldığından, okulun maaş ve diğer masraflarının karşılanması için maarif bütçesinden tahsisat ayrılmıştır¹³.

1900 yılında Kosova Vilayeti’nde 39 öğrencili 2 Darülmualim Okulu çalışmakta idi¹⁴. XX. yüzyılın başlangıcında Kosova Vilayeti’nde 1905/06 öğretim yılında Üsküp’ten başka Prizren’deDarülmualim Okulu vardı¹⁵. 1908 yılından

⁷ Recepağić, *Zhvilimi i Arsimitdhe i SistemitShkollortëKombësisëSqiptarënëTeritorin e JugoslavësëSotme Deri nëVitin 1918*, 1970,s. 124.

⁸ Kodoman, 1980,a.g.e., s. 165-166.

⁹ Recepağić, *Bugünkü Yugoslavya Topraklarında 1912 Yılına Değın Türk Okullarının Gelişimi ve Niteliği*, 1977,s. 20.

¹⁰ Kodoman, 1980, a.g.e.

¹¹ Recepağić, *ShkollatdhëArësimitnëKosovëngaFundit i Shekullit XVIII gjernë 1918, Kosova*, 1972, s. 128.

¹² Sofuoğlu, 2006, *Belgelerle Kosova’da Osmanlı Asırları*, s. 18.

¹³ Kodoman, 1980,a.g.e. s. 233.

¹⁴ Akyüz, 2004, a.g.e. s. 228.

¹⁵ Kodoman, 1980,a.g.e. s. 237.

sonra daha üç yıl çalışan bu Darulmuallim okulunun müdürü Preşevalı Ali Efendi idi¹⁶.

Bu verdiğimiz veriler Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer yerlerindeki gibi Kosova'da da 1869 yılında Maarif Nizamnamesi'nin uygulanmasından sonra, özellikle XX. yüzyılın başlangıcında eğitim ve öğretimin nicelik ve Avrupa'daki seviyeye ulaşamamasına rağmen, nitelik bakımında geliştiğinin açık bir göstergesidir. Çünkü XX. yüzyılın başlangıcında ilk ve ortaokullarda okuma yazma ve hesap öğretmekten başka fen, sosyal ve kültür bilgileri öğrencilere öğretiliyordu. Ancak, XX. yüzyılın başlangıcında Kosova'da gelişen modern Türkçe eğitim 1912 yılında I. Balkan Savaşı ile sona erdirildi. 1912 yılında I. Balkan Savaşı'nda Balkan Devletleri'nin ittifakı karşısında yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, Kosova Sancak ve Makedonya'yı Sırbistan Krallığı'na bırakmak zorunda kaldı. Bu yenilgi ile Kosova'da yaşamaya devam eden Türkler egemen durumdan milli azınlık durumuna düştüler ve kendi dilinde, Türkçe eğitim görme hakkını kaybettiler.

Yugoslavya Krallığı Dönemi (1912-1945 veya 1951)

Birinci Balkan Savaşı'ndan sonra Kosova, Sırbistan Krallığı sınırları içinde kalmıştır. Balkan Savaşları esnasında ve savaştan hemen sonra, Kosova'da müslüman ahaliye (Türk, Arnavut, Boşnak) Sırp orduları, çeteleri akla hayale gelmez baskı, zulüm ve katliamlar yapmışlardır. Sırpların 5 Aralık 1912 tarihine kadar yalnız Kosova vilayetinde 20.000 kadar insan katlettiğini Avrupa yayın organları yazmaktadır¹⁷. Balkan Savaşları'ndan sonra da Sırbistan Krallığı Kosova'da Müslüman ahaliye ekonomik, dini baskı ve zulümlere devam ettiğinden dolayı, Malcolm'e göre 120.000 Arnavut (Müslüman ahali) Kosova'dan göç etmiştir¹⁸. İki Dünya Savaşı arasında, Yugoslavya Krallığı döneminde de, Kosova'dan Türkiye'ye göçler durmamıştır. Türkiye kaynaklarına göre salt 1923-1940 yılları döneminde, Yugoslavya'dan Türkiye'ye, 116.487 göçmen göç etmiştir¹⁹. Yugoslavya'dan, dolayısıyla çoğunlukla Kosova, Sancak ve Makedonya'dan Müslüman ahalinin Türkiye'ye göç etmesi, Türkçe eğitimin yapılmaması, Sırpça ise çok az sayıda Türk öğrencilerinin öğrenim görmesi nedenleriyle, Kosova Türkleri'nin eğitim-kültür seviyesinde düşüş meydana gelmiştir.

Osmanlı'nın yüzyıllardır hâkim olduğu Kosova'dan el çekmesi ardından, Sırpların yaptıkları ilk iş, Sırbistan sınırları içinde Türk varlığının tümüyle yadsınmak olmuştur. Osmanlı döneminde "yüzlerce" eğitim-öğretim kurumlarından yararlanabilme imkânına sahip bulunan Kosovalı Türkler, Balkan Savaşları sonrası-

¹⁶ Recepagiç, 1970, a.g.e. s. 121.

¹⁷ Halaçoğlu, 1995, *Balkan Harbi sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, s. 37.

¹⁸ Malcolm, 2001, *Kosova NjeHistorieSshkurtër*, s. 269.

¹⁹ Baklacioğlu, 2003, *Devletlerin Dış Politikaları Açısından Göç Olgusu*, s. 202.

da, ulusal kimliklerinin yadsınmasıyla birlikte hak ve özgürlüklerinin de gaspedilmesi sonucu, bütün bu sahip oldukları eğitim-öğretim kurumlarından birdenbire yoksun kalmışlardır²⁰.

1912 -1915 yılları Sırbistan Krallığı döneminde, Kosova'da Türk ve Arnavut çocukları "Sırp Müslüman okulları" adı verilen resmi ilkokul düzeyinde (dört yıllık) okullarda Sırp dilinde öğrenim görebiliyorlardı. I. Dünya Savaşı döneminde Kosova'yı Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan işgal etmiştir. 1915-1918 yıllarında Mitroviça, Viçiturn, Aşağı Drenitsa, İpek, İstok, Yakova ve Prizren dolaylarındaki birkaç köy Avusturya-Macaristan; Poduyeva, Priştine, Gilan, Yukarı Drenitsa, Ferizovik ve PrizrenBulgaristan yönetimi altına düşmüştür. Avusturya-Macaristan işgali altında bulunan yerlerde Avusturyalılar Arnavutlara, yönetimde Arnavut dilini kullanmalarına, okullarını açmalarına, Arnavut bayrağını serbest kullanmalarına, Arnavutluk'la serbest iletişim kurmalarına, Avusturya-Macaristan üniversitelerinde öğrenim görmelerine ve çoğunluğu Arnavutlardan oluşan belediye ve illeri yönetmelerine izin vermiştir²¹. Bulgaristan yönetim bölgesinde ise yalnız Bulgar dilinde öğrenim görülebiliyordu. Demek oluyor ki, bu savaş yılları döneminde de Türkler anadilinde öğrenim görmekten yoksun kalmışlardır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1 Aralık 1918 yılında Sırp, Hırvat ve Sloven (SHS) Krallığı teşkil olunmasıyla, bu devlete Kosova'da dâhil oldu. SHS Krallığı devleti 1929 yılında Yugoslavya Krallığı ismini alır.

İki Dünya Savaşı arasında da (1919-1941) ad olarak öyle denilen Eski Yugoslavya'da, Kosova'da yaşayan ve çoğunluk olan Arnavutlardan başka Türklerin de anadilinde öğrenim görme hakkı yoktu.

1919 – 1941 yılları Eski Yugoslavya döneminde Arnavut ve Türk öğrencileri 5 yıllık ilkokul öğrenimi zorunlu idi. Arnavut ve Türk öğrencileri ilk yılda ilkokula hazırlık sınıfına gitmek zorunda idi. Hazırlık sınıfında Sırpça dersinden başka, Matematik ve Din kültürü deri okutuluyordu. Bir yıllık hazırlık okulunu bitirdikten sonra, öğrenci dört yıllık ilkokulda öğrenim görebiliyordu. Eski Yugoslavya döneminde dört yıllık ilköğretim okunmasına rağmen, Sırp idaresi Arnavut ve Türk çocukları bu zorunlu ilkokulu bitirmesine ilgi göstermiyordu. Bundan dolayı Kosova'da liseye devam eden Arnavut ve Türk çocukların sayısı çok azdı.

İki Dünya Savaşı arasında Kosova'da anadilinde resmi okulların çalışmaması ile Arnavut ve Türk çocukları özel sıbyan mektepleri ve medreselerinde öğrenim görmek zorunda kalmışlardır. Bu mektep ve medreselerde öğretim, zamanın eğitim-öğretim istemlerini memnun edemiyordu. Bu okullarda eğitim evlerde ve cami yakınlarındaki binalarda yapılıyordu. Mekteplerde dersler kitapsız ve müfre-

²⁰ İsen ve Engüllü, 1997, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 1997, s. 301.

²¹ Shatri, 2006, *ArsimiFillornëKosovënëShekullin XX*, s. 35.

datsız gerçekleşiyordu. Bu okullarda Arap alfabesi ile İslam kültürü temel öğeleri hakkında bilgi ediniliyordu. Sıbyan mektebini bitiren öğrenciler öğrenimlerini Osmanlı döneminden kalma ve Kosova'nın hemen her büyük şehrinde bulunan medreselerde devam ediyordu. Medreselerde derslere göre öğretim yapılıyordu. Medreseyi bitiren öğrenciler imam ünvanına sahip oluyorlardı. Kosova medreselerini bitiren öğrenciler Üsküp'te Büyük Medrese'ye, İshak Bey medresesinde öğrenim görme hakkını kazanıyorlardı.

Bu dönemde Kosova ahalisinin % 84'ü okuma-yazma bilmiyordu²². İki Dünya Savaşı arasında az sayıda Arnavut ve Türk çocukları Sırp dilinde liselerde de öğrenim görmüştür. 1939/ 40 istatistik verilerine göre İpek, Prizren ve Priştine liselerinde 5221 öğrenci, çoğunluk Sırp ve Karadağlı öğrenciler öğrenim görüyordu. Bu sayıdan yalnız % 2'si Sırp ve Karadağlı değildi²³.

1941 yılında Eski Yugoslavya'yı faşist güçleri işgal etmekle, Kosova Almanya, İtalya ve Bulgaristan işgal bölgesine ayrıldı. 1941–1944 yılları, II. Dünya Savaşı döneminde, Kosova'da Alman ve İtalyan işgali bölgelerinde Arnavut dilinde eğitim yapılmasına izin verildi. Savaş esnasında Bulgar yönetim bölgesinde ise yalnız Bulgar dilinde eğitim-öğretim yapılıyordu. Demek oluyor ki bu dönemde de Kosova'da Türkçe eğitim-öğretim yapılmasına izin verilmemişti.

1944 yılının sonlarında Kosova'nın faşist işgalinden tamamen kurtarılmasından sonra, yeni kurulan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti devletinde, Kosovalı Türkler, Batı Makedonya'da yaşayan Türklerle beraber, verilen tam eşitlik vadinin kapsamı dışında kalmıştır. Öyleki yeni kurulan devlette Kosova'da, dolayısıyla da Batı Makedonya'da yaşayan Türkler 1951 yılına kadar anadilinde öğrenim görme hakkına sahip olmamışlardır.

1912-1951 yılları döneminde Kosova'da yaşayan Türklerin anadilinde eğitim görmemesi, iki savaş arasında Türkiye'ye yapılan Türk göçleri, Türk halkının eğitim seviyesi çok düşük olmasını etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra belirtilen gelişmeler yüzünden, Kosova Türk halkının eğitim seviyesi düşük olması, XX. yüzyılın ikinci yarısında Kosova Türk eğitim normal gelişmesini engellemiştir.

Sosyalist Yugoslavya Dönemi (1951–1999)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni kurulacak olan devlette, bütün ulus ve halklara olduğu gibi, Kosova Türkleri de eşit hakları sahip olacaklarını umuyorlardı. Fakat Kosova'nın faşist işgalinden tamamen kurtarıldığı 1944 yılının sonlarında, yeni kurulan rejim Kosova'da ve Batı Makedonya'da yaşayan Türklerin ulusal haklarını tanımamıştır.

²² Ukaj, 1983, *ArsimidheShkollatnëKosovëNdërmjetdyLuftëraveBotërore*, s. 219.

²³ Ukaj, 1983, a.g.e. s. 223.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilan edilen Federatif Yugoslavya Halk Cumhuriyeti'nde 1945-1951 yılları arasında Kosova ve Batı Makedonya'da Türklerin milli hakları tanınmadı. Türklerin milli hakların tanınmasını "Soğuk Savaş" dönemindeki uluslararası ilişkilerde aramak gerekir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük güçler arasında "Soğuk Savaş" döneminde karşıtlıklardan dolayı iki blok meydana gelmeye başladı. O yıllarda Yugoslavya ile Türkiye arasında ilişkilere bakıldığında, ilişkilerin son derece kötü olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni rejim farkı, özellikle de Türkiye'nin karşı bloka yer almasıdır. Türkiye ile ilişkilerin tam aksine, Yugoslavya başkanı Tito, Sovyetler Birliği ve diğer doğu bloku ülkeleriyle, özellikle komşuları Arnavutluk ve Bulgaristan'la hem siyasi hem de iktisadi ilişkileri süratle geliştirmiştir. Bu dönemde Bulgaristan ve Arnavutluk'un Yugoslavya Federasyonu içinde yer alabileceklerine dair de ciddi hesaplar yapılıyordu. Bu birlik konusunda Tito-Dimitrov görüşmeleri de yapılmıştı. Bu gelişmeler ışığında Arnavutluk'la yakınlaşma gayesiyle Yeni Yugoslavya devletinin Kosova ve Batı Makedonya bölgesinde Türklerin varlığı tanınmamıştı²⁴.

Öyle ki, 1948 yılında Yeni Yugoslavya'da yapılan ilk sayımlarda, Kosova'da 1.315 Türk olarak milli mensubiyetini göstermiştir²⁵.

Ancak, 1948 yılında patlak veren İnformbiro (Tito-Stalin) çatışması ardından, Doğu Bloku'na dâhil olan bütün diğer ülkeler gibi Arnavutluk'da her alanda Yugoslavya ile ilişkilerini dondurmuştur. Bu gelişmeler sırasında Yugoslavya parti ve devleti Türklerle ilgili politikasını değiştirmiştir. Bu değişim ile 1951 yılından başlayarak Kosova ve Batı Makedonya'da Türklerin varlığı tanınmıştır²⁶. Kosova'da Türk kimliğini tanıma konusunda ilk adım eğitim alanında olmuştur. Ders yılının bitimine üç ay kala, 20 Mart 1951 tarihinde düzenlenen Üçüncü dönem Bölge Halk Kurulu'nun ikinci sıralı oturumunda:

Kosova ve Metohiya Bölgesi teritorisinde Türk azınlığı için gerektiği tüm yerlerde Türk dilinde derslerin görüleceği okullar açılması kararı alınmıştır²⁷. 1951/52 öğretim yılında Türkçe öğrenim görmek için ilköğretim ve lise okullarına kayıtlar yapılmıştır. 1951/52 öğretim yılında Kosova'nın Prizren, Priştine, Gilan, Mitroviça, İpek şehirlerinde ve Mamuşa, Dobırçan (Kosova) ve Bilaç (Sırbistan) köyünde Türk ilkokulları açıldı.

1951-1999 yılları döneminde Kosova'da Türkçe eğitim tüm güçlülere karşı, bugüne kadar ayakta durmuş ve başarılar kaydetmiştir. XX. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'ye göç, Kosova'da Türk varlığının bir kısım muhafazakâr güçler tarafından tanınmaması, asimilasyon süreci, Türk nüfusunun ve bununla birlikte

²⁴ İsen ve Engüllü, 1997, a.g.e. s. 297.

²⁵ Koro, 2000, Kosova'da Türkçe Eğitimin Gelişimi (1), s. 25.

²⁶ İsen ve Engüllü, 1997, a.g.e, s. 304.

²⁷ Recepoğlu, 1996, 45 Yıl önce Kosova'da Türkçe Eğitimi Görme Hakkını Tanıyan Karar, s. 7.

Türkçe eğitim gören öğrenci sayısının düşmesine neden olmuştur. Bu olumsuz nedenlerden dolayı 1966 yılında İpek'te, 1970'li yıllarda Gilan, Mitroviça ve Vıçitırn'da Türk ilkokul ve liselerde öğrenci yetersizliğinden dolayı çalışmaya son verilmiştir. 1980'li yıllarda yine İpek hariç, Mitroviça, Vıçitırn'da ilkokul, Gilan'da ise Türkçe ilkokul ve lise yeniden çalışmaya başladı.

Kosova'da XX. yüzyılın 60'lı yıllarında Priştine, Prizren, Kosova Mitroviçası'nda Lise, Prizren'de ise Öğretmen ve İktisadi Okulları çalışmakta idi. 1963/64 öğretim yılında Prizren İktisadi okulunda 127 öğrenci, Prizren Lisesinin 4 sınıfında 123 öğrenci, Priştine Lisesi'nin 4 sınıfında 89 öğrenci öğrenim görmüştür. XX. yüzyılın sonunda Kosova'da Türk dilinde, yedi yerleşim yerinde, 11 ilköğretim okulunda ve 4 ortaokullarda öğretim gerçekleştiriyordu. Türkçe yapılan okullarda sınıf ve öğrenci sayısı aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1: 1998/99 Öğretim Yılında İlköğretim, Sınıf ve Öğrenci Sayısı²⁸

S. N.	İlköğretim Okulları	I. Sınıf		II. Sınıf		III. Sınıf		IV. Sınıf		V. Sınıf		VI. Sınıf		VII. Sınıf		VIII. Sınıf		TOP. I-VIII		
		S.S.	Ö.S.	S.S.	Ö.S.	S.S.	Ö.S.	S.S.	Ö.S.	S.S.	Ö.S.	S.S.	Ö.S.	S.S.	Ö.S.	S.S.	Ö.S.	S.S.	Ö.S.	
1	"Sl. Peneziç" Prizren	2	42	2	54	2	47	2	41	0	2	51	2	49	2	47	2	51	16	382
2	"Mladost" Prizren	1	15	1	21	1	12	1	19	0	1	29	1	14	1	19	1	13	8	142
3	"Dob. Obradoviç" Prizren	1	26	1	27	1	31	1	28	0	1	13	1	17	1	35	1	24	8	201
4	"17 Kasım" Prizren	1	30	1	23	1	22	1	26	0	1	24	1	32	1	26	1	25	8	208
5	"Mil. Tsrmaanski" Prizren	1	21	1	9	1	6	1	15	0	1	13	1	20	1	14	1	13	8	111
6	"H.Ö. Lütfi" Mamuşa	3	89	3	83	3	86	2	53	0	3	97	2	75	3	87	2	44	21	614
7	"Vuçkaraviç" Pristine	2	27	2	24	2	30	2	28	0	2	26	2	27	2	32	2	27	16	221
8	"Vi. Çetkoviç" Mitroviça	0	1	0	1	0	2	0	1	1	1	2	1	5	1	6	1	1	5	19
9	"18 Kasım" Vajçim	0	0	0	1	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
10	"Musa Zaymi" Gilan	0	6	0	7	0	8	0	5	2	1	5	1	3	1	3	1	3	6	40
11	"Nazim Hikmet" Dobriçan	0	1	1	5	0	3	1	2	1	1	3	1	3	1	6	1	3	7	26
Toplam		11	258	12	255	11	247	11	220	5	14	263	13	245	14	275	13	204	104	1967

²⁸ (Prizren Bölge Eğitim Dairesi Arşivi, 1998/99 ilköğretim öğrenci verileri).

Tablo 2: 1998/99 Öğretim Yılında Orta Okullarda Okul, Sınıf ve Öğrenciler²⁹

S. N.	Okullar	I. Sınıf		II. Sınıf		III. Sınıf		IV. Sınıf		Toplam	
		S.s.	Ö.s.	S.s.	Ö.s.	S.s.	Ö.s.	S.s.	Ö.s.	S.s.	Ö.s.
1	Prizren Lisesi	1	36	1	28	1	34	1	16	4	114
2	Prizren Teknik Okulu	1	6	1	9	1	18	1	8	4	41
3	Prizren Sağlık Okulu	1	37	1	37	1	35	2	55	5	164
4	Prizren Ekonomi Okulu	2	34	1	16	2	26	1	16	6	82
5	Priştine Lisesi	1	29	1	19	1	22	116	16	4	76
6	Gilan Lisesi	1	7	0	0	0	0	0	0	1	7
Toplam		7	149	5	109	6	135	6	107	24	484

1. ve 2. Tablo XX. yüzyılın sonunda en çok Prizren, sonra Priştine ve Gilan ve en sonunda Mitroviça ve Vıçitırn belediyelerinde, öğrencilerin Türkçe öğrenim gördüklerini kanıtlamaktadır.

Kosova’da Türkçe öğretim yapılan ilk ve ortaokullarda 1951 yılı kıyasen kadro yapısı devamlı iyileşmiştir. 1951 yılında Türkçe öğretim yapılmaya başladığı sırada hemen hiçbir öğretmen gereken kalifiyeye sahip değildi, yani gereken okul ya da fakülte mezunu değildi. Kosova’nın altı kent ve iki köyünde Türkçe yapılacak olan eğitime öğretmek sağlamak amacıyla 1951 yılının yaz aylarında Üsküp’ün “Nikola Karev “ öğretmen okulunda öğretmen kursları düzenlendi. Bu öğretmen kursuna Prizren’den 29, Priştine’den 13, Kosova Mitroviça’dan 8, Gilan’dan 8, İpek’ten 5, Vıçitırn’dan 5, Dobırçan’dan 2 öğretmen adayı kursa katılmıştır³⁰. Öğretmen adayları için 1952/53 öğretim yılında Priştine’de, bir yıl sonra ise Prizren’de de öğretmen kursları düzenlendi.

1952/53 yılında ise Kosova’da 5 öğrenci Üsküp’teki Öğretmen Okulu’na kaydını yaptırmıştı. Bu okulu ancak 2 öğrenci 1955/56 yılında bitirmeyi başarmıştır³¹. Kosova’da Türkçe eğitim ve öğretimin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1962/ 63 öğretim yılında Prizren’in “Cevdet Doda” Yüksek Pedagoji Okulu’nda Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, “DimitriyeTucoviç” Öğretmen okulunda öğretim

²⁹ Prizren Bölge Eğitim Dairesi Arşivi, 1998/ 99 ortaokul öğrenci verileri.

³⁰ Lika, 1999, Yugoslavya’da Türkçe Eğitim Hayatı, s. 235.

³¹ Lika, 1999, a.g.e. s. 236.

yılında bir karma sınıf (Sırp, Boşnak ve Karadağlı ve Türk öğrencilerinden) ve 1963/64 öğretim yılında ise Türk öğrencilerinden oluşan bir Türkçe sınıf açılmıştır.

Prizren'de Yüksek Pedagoji Okulu 1964/ 65 öğretim yılına kadar çalıştı. 1965 yılına kadar Prizren "Cevdet Doda" Yüksek Pedagoji Okulu çerçevesinde çalışan Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 9 öğrenci mezun olmuştur³². Türk Dili ve Edebiyatı bölümü 1965/66 öğretim yılında Priştine Yüksek Pedagoji okuluna taşınır. Bu bölüm 1973 yılına kadar çalışır³³.

1962-1971 yılları döneminde çalışan Prizren Öğretmen okuluna 157 öğrenci kaydını yapmıştır. Öğretmen okuluna kayıt olan 157 öğrenciden 90 öğrenci mezun olmuştur. Bu okuldan mezun olan öğrencilerden bazıları hala bugün Gilan, Priştine, Prizren, Dobriçan ilkokullarında öğretmenlik görevinde bulunmaktadır³⁴. Tüm bu çabalara rağmen XX. yüzyılın 60'lı yıllarında öğretmen kadrosu memnun edici bir seviyeye ulaşamamıştır.

Türkçe eğitimi için kadro YPO Türk Dili ve Edebiyatı ve Öğretmen okulundan başka, 1973 yılında Priştine Üniversitesi'nde Arnavutça ve Sırpça okutulan Şarkiyat, 1988/89 öğretim yılında Türk Dili ve Edebiyat bölümü açılmasıyla yetiştirmeye başlamıştır. 60'lı yıllarda Türk öğrencilerine burs vermekle kadro yetiştirilmesine önem verilmiştir.

XX. yüzyılın 60'lı yılların sonlarında ve 70'li yıllarda Kosova Türk gençleri Sırpça üniversite ve YPO öğrenim görek Kosova'da Türkçe eğitimi için kadrolar yetiştirmiştir. 1988/89 öğretim yılında Priştine Üniversitesi'nde açılan Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde, 1999/2000 öğretim yılında kadar, 174 öğrenci kaydını yaptırmıştır. Bu sayıdan 220'si sıralı ve 54'ü sırasız olarak öğrenim görmüştür³⁵. 1989/90 öğretim yılında Prizren "Cevdet Doda" Yüksek Pedagoji Okulu'nda Türkçe Sınıf Öğretmenliği Bölümü açılmıştır. Bu okula 1989/ 90 öğretim yılında I. sınıfa 34 öğrenci, 1990/ 91 öğretim yılında I. sınıfa 15, II. sınıfa 13 ve 1991/ 92 öğretim yılında I. sınıfa 16 ve II. sınıfa 13 öğrenci kaydını yapmıştır. Bu yüksek okulda dersler Türkçe ve Sırpça yapıyordu. 1992/ 93 öğretim yılında Prizren'de Öğretmen Fakültesi açılmasıyla bu bölüm kapatıldı. Öyleki, bu okulu 1993 yılına kadar bitirmiyenler Gilan'daki Anaokul Eğitimi bölümünde sınavlarını girmeye mecbur kalmışlardır.

1991/ 92 öğretim yılında Kosova'da Türkçe eğitim yapılan ilköğretim okullarında 121 öğretmen çalışmakta idi. Bu sayıdan 93 öğretmen ya da % 77,40 YPO mezunu idi ya da kanuna göre gereken kalifiyeye sahip idi. 28 öğretmenin ya da % 12,60 verdiği ders için kanuna uygun kalifiyesi yoktu. Lise ve mesleki liselerde ise 1991/ 92 öğretim yılında çalışan 44 öğretmenden 29'u ya da % 65,90

³² 25 Çalışma Yılı, 1986,s. 14.

³³ Birvenik, 2003,*Kosova'da Türkçe Yükseköğretim 1988'e Kadar*, s. 13.

³⁴ Arşiv, 1962/63-1970/71 öğretim yılları ana defterleri.

³⁵ Safcı, 2004, *Kosova'da Türkçe Yüksek Öğretim 1988-2000*, s. 21).

üniversite mezunu, 15 öğretmen ya da % 34,10 öğretmen YPO ya da öğretmen okulu mezunları idi³⁶. 1997 yılında ise Kosova anasınıf, ilk ve ortaokullarında yapılan incelemelere göre Yüksek Pedagoji okulu mezunu olan 3 öğretmen anasınıflarda, ilkokullarda 22 öğretmen ya da % 16,17 üniversite, 95 öğretmen ya da % 69,85 Yüksek Pedagoji Okulu mezunu ve 19 öğretmen ya da % 13,96 ortaokul mezunları idi. Ortaokullarda ise çalışan 42 öğretmenden 31 öğretmen ya da % 73,78 üniversite, 9 öğretmen ya da % 21,43 Yüksekokul ve 2 öğretmen ya da % 7,78 ortaokul mezunları idi³⁷. 1992 yılında Türkiye “Büyük Öğrenci Projesi”ni uygulamaya başlamakla, Kosova’da Türkçe öğrenim gören liselerden mezun olan gençler Türkiye üniversitelerinde öğrenim görmeye başladılar. Bu gençler daha çok XXI. yüzyılın ilk yıllarında üniversiteleri ve yüksekokulları bitirmişler ve Türkçe eğitimi için kadro yetiştirmeye başlamıştır.

XX. yüzyılın ikinci yarısında Yugoslavya’nın diğer bölgelerinde gibi Kosova’da da ilk ve ortaokulların haftalık ders çizelgesi, öğretim programı (müfredat) geliştirilip değişmiştir. 1955 yılında dört yılıktan sekiz yıllık zorunlu ilköğretime geçildiğinde, 1971 yılında Anayasa değişikliğiyle Cumhuriyet ve Özerk bölgelere daha çok hak ve yetkiler verilmekle, 1976 yılında yönelimli orta eğitime geçilmekle ve 1990 yılındaki sistem değişimiyle öğretim programlarında değişimler olmuştur.

Türkçe eğitim gören öğrenciler için Türkçe, Sırpça ve Tarih dersinden müfredat farklı idi. Diğer derslerden ise Sırpça okuyan öğrencilere gibi müfredat uygulanıyordu.

Yeni Sosyalist Yugoslavya döneminde Kosova’da Türkçe eğitimin çözülme sorunlarından biri mutlaka, ders kitapları ve öğretim araçları sorunudur. Yeni Yugoslavya gelişiminin ilk dönemlerinde, 1945-1970 döneminde, tüm Yugoslavya Cumhuriyet ve özerk bölgelerinde eğitimde birleşik müfredat uygulandığından dolayı, Kosova’da Türkçe ilkokullar için ders kitapları Makedonya Cumhuriyeti’nin “ProsvetnoDelo” yayınevinin Türkçe yayınlamış olduğu ders kitaplarından ihtiyaçlar karşılanıyordu. Ama 1968 ve 1971 Anayasa değişiklikleriyle ve bilhassa 1974 Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti’nin Anayasası’yla federe devletten birçok yetki ve görevler Cumhuriyet ve Özerk bölgelere geçmiştir. Yugoslavya devlet sisteminde yapılan bu değişmelerle Kosova Özerk Bölgesi’ne de eğitimde müfredat hazırlama yetkisi verilmiştir. Bu değişmelerle, özellikle sosyal bilgiler derslerinde, cumhuriyetler ve özerk bölgeler arasındaki müfredatlarda farklılıklar belirmiştir. Dolayısıyla bu farklılıklardan dolayı Makedonya Cumhuriyeti’nde yayınlanan ders kitapları Kosova müfredatına uygun olmadığı için, bu kitaplar kullanılmaz hale gelmiştir. Bu değişmelerden dolayı XX. yüzyılın 70. yıllarında

³⁶ KMÖB Türk Dilinde Öğretim, 1991.

³⁷ Bölge Eğitim Dairesi arşivi, Öğretmenlere ait kayıtlar, 1997.

Kosova’da uygulanan müfredata uygun özgün ders kitapları hazırlama ve yayınlama gereksinimi belirlemiştir.

Kosova’da ders kitaplarını Kosova Ders Kitapları Yayınlama Kurumu yayınlamıştır. Bu ders kitapları yayınlama kurumu 1976 yılına kadar salt iki kitap, Türkçe yayınlamıştır³⁸. 1976 yılında orta öğretimde reforma geçilmekle Kosova’da daha çok Türkçe ders kitapları yayınlanmaya başlanmıştır.

Kosova Ders Kitapları Yayınlama Kurumu 1976-1985 yılları döneminde ilkokul ve yönelimli ortaokulların ilk evresi (I. ve II. sınıflar) için 26 ders kitabı yayınlamıştır³⁹. 1987-1989 yılları döneminde Kosova Özerk Bölgesi Ders Kitapları Yayınlama Kurumu, Türkçe ilkokul öğrencilerinin ihtiyaçları için Salih Lika’nın Türkçe 1, 2, 3 ve 4. Okuma Kitabı, Fahri Kaya’nın ilkokul 7. sınıfları için Okuma Kitabı, Bedrettin Koro ve İskender Muzbeg’in 5, 6, 7 ve 8. sınıflar için Tarih ders kitabı özgün olarak ve I. sınıflar için tercüme edilmiş Doğa ve Toplum Tanımak ders kitabı yayınlamıştır⁴⁰.

1994-1999 yılları döneminde Sırbistan Ders Kitapları Yayınlama Kurumu-Priştine Şubesi, Kosova’da Türkçe ilkokul ve liseler için (birkaç kitap) 10 özgün ders kitabı ve 2 öğrenci çalışma kitabı ve 59 Türkçeye tercüme edilen ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarını yayınlamıştır⁴¹.

1994-1999 yılları döneminde ders kitapların yayımlanmasında büyük bir ilerleme kaydedilmişse de, bu ders kitaplarının büyük bir bölümünün ideolojisi soru işareti altındadır.

Kosova’da Türkçe eğitimin diğer önemli sorunlarından biri ders araç ve gereçlerle okulların donatılmasıdır. Kosova’da çok az sayıda öğrenci ile Türkçe eğitim yapıldığından dolayı, bu okullar için ders araç ve gereçlerin temini çok zordur. Bu ders araçların basımı için maddi imkân ve kadro yeterli olmadığından dolayı, bu sorun Türkiye Cumhuriyeti’nden ders araçlarının bağışı yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. 1951-1999 yılları döneminde Kosova’ya 3 defa; 60’lı yıllarda, 1971 ve 1991 yılında bağış yoluyla okul ve kütüphaneleri, ders araç ve gereçleri, ansiklopediler, sözlükler, Dünya ve Türk yazarlarının edebi eserleri, atlaslar ve diğer öğretmen kılavuz ve öğrenci çalışma kitapları getirilmiştir. Ders araç ve gereçleri ve yardımcı ders kitapları periodik dönemlerde getirildiğinden dolayı bu sorun daha bugün de güncelliğini korumaktadır.

Kosova’da Türkçe eğitim-öğretimin üçüncü gelişme döneminde birçok eğitim sorunları çözülmemişse de, bu eğitimin devam etmesi ve gelişmesi için koşullar yaratılmıştır. Özellikle bu dönemde genç Türk kadroları Priştine Üniversite-

³⁸ Hafız, 1990, Kosova’da Yayımlanan Türkçe Ders Kitapların Bibliyografyası, s. 37.

³⁹ Hafız, 1990, a.g.e. s. 39-39.

⁴⁰ Hüdaverdi, 2003, *Priştine’de Türkçe Eğitim (1951-2001)*, s. 234.

⁴¹ Hüdaverdi, 2003, a.g.e. s. 234-235.

si'nden mezun olmakla ve 1992 yılından başlayarak "Büyük Öğrenci Projesi" çerçevesinde Türk öğrencilerinin Türkiye üniversitelerinde öğrenim görmeye gitmeleri, bilhassa XXI. yüzyılın başlangıcında bu genç kadroların Kosova'ya dönmeleriyle, Türkçe eğitimi bir ivme kazanmıştır.

SONUÇ

XX. yüzyılın başlangıcında Kosova'da Türkçe öğretim en gelişmiş seviyesine ulaşmış, ancak bu eğitim gelişmesi uzun sürmemiştir. XX. yüzyılın başlangıcında eğitim ve öğretimin nicelik ve Avrupa'daki seviyeye ulaşamamasına rağmen, nitelik bakımında geliştiğinin açık bir göstergesidir. Örneğin XIX yüzyılın sonunda Kosova vilayetinin bin nüfusuna 120,4 öğrenci düşmektedir. Bu rakam o zamanki şartlara göre yüksekti ve İstanbul hariç olmak üzere, Kosova vilayeti Kudüs, İzmit vilayeti ve Çatalca sancağından sonra, bindelik nüfusta en çok eğitim gören dördüncü yerde bulunuyordu.

Ancak, 1912 yılında Osmanlı Devleti Balkan ittifakı tarafından I. Balkan Savaşında yenilgiye uğramasıyla Kosova Sırbistan sonra da Yugoslavya Krallığı devleti tarafından işgal edilmesiyle Türkler milli azınlık durumuna düşmekle anadilinde öğretim görme hakkını da kaybettiler. Bu durum 39 yıl sürmesi Türklerin eğitim-öğretim alanında gerilemesine etki etmiştir. Öyleki, 1951 yılında Kosova'da yeniden Türkçe eğitim-öğretim yapılmaya başlayınca büyük bir kadro eksikliği meydana geldi.

XX. yüzyılın ikinci yarısında Kosova'da Türk milli varlığı yeniden kabul edilmekle ve Türkçe eğitim yapılmaya başlamakla Türk milli toplumunun eğitim düzeyi gelişmesine olanak yaratılmıştır. XX. yüzyılın ikinci yarısında devlet organları Türkçe eğitimin uzun vadeli sorunları çözmek için çaba harcamadığından dolayı kadro, ders kitapları, ders araçları gibi sorunlar her zaman güncel idi.

XX. yüzyılın ikinci yarısında Priştine Üniversitesi çerçevesinde Türk gençlerin öğrenim görmeleri ve özellikle 1992 yılında Türkiye Cumhuriyeti başlattığı "Büyük Öğrenci Projesi" çerçevesinde Türkiye Üniversitelerinde öğrenim görmesi XXI. yüzyılda Türkçe öğretime bir ivme kazandırmıştır. Bu proje Kosova'da Türkçe öğrenim gören öğrenciler için devam edip, bu proje sayesinde hem eğitim hem de diğer toplumsal alanlar için gereken kadro yetiştirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Büyük Öğrenci Projesi ile bir akraba topluluğu olan Kosovalıların eğitim düzeylerini artırmak, insan gücünün gereksinimini karşılamaya yardımcı olmak, Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve Türkiye ve Kosova arasında kalıcı bir dostluk köprüsünü kurmak için başarılı adımlar atmış olduğunu inanmaktayız.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2004). Türk Eğitim Tarihi (M.Ö.1000-M.S.2004). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Baklacioğlu, N. (2003). “Devletlerin Dış Politikaları Açısından Göç Olgusu: Balkanlar’dan Türkiye’ye Arnavut Göçleri (1920-1990)”. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bırvenik, N. (2004). “Kosova’da Türkçe Yükseköğretim 1988’e Kadar”. Yayımlanmamış Bitirme Ödevi. Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Priştine.
- Hafız, T. (1990). Kosova’da Yayınlanan Türkçe Ders Kitapların Bibliografyası. *Çevren*, XVII, 79- 80, Priştine. 35-39.
- Halaçoğlu, H. (1995). Balkan Harbi sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913).Ankara.
- Hüdaverdi, N. (2003). Priştine’de Türkçe Eğitim (1951-2001).Priştine.
- Kodaman, B. (1980). Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi. *İstanbul*.
- Koro, B. (1999-2000). “Kosova’da Türkçe Eğitimin Gelişimi (1)”. *Sofra Kültür ve Sanat Dergisi*, 1, 4, Mamuşa. 22-23.
- Koro, B. (1999-2000). “Kosova’da Türkçe Eğitimin Gelişimi (2)”. *Sofra Kültür ve Sanat Dergisi*, 2, 5-6, Mamuşa. 24-25.
- Kosova İstatistik Kurumu, UNİCEF ve Geçici Eğitim, Bilim ve Teknoloji Yönetim Departmanı. (2001). StatistikeObrazovanjanaKosovu 2001. (2001 Yılında Kosova’da Eğitim İstatikleri). Priştina.
- Kosova İstatistik Kurumu, (2009), Kosovo u Brojkama 2008, Priştine
- Lika, S. (1999). “Yugoslavya’da Türkçe Eğitim Hayatı”. Balkan ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni, 215-243, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Malcom, N. (2001). Kosova NjeHistorieSshkurtër. *Priştinë-Tirane*.
- PrizrenBelediyelerarası Arşivi. (2007). DimitriyeTucoviç Öğretmen Okulu 1962/63-1970/71 Ana Defterleri.Prizren.

- Prizren Bölge Eğitim Dairesi Arşivi. (2007). *Türkçe Eğitim-Öğretim Gören Öğrenci ve Öğretmen Hakkında Veriler*. Prizren.
- Recepagiç, Y. (1970), “*Zhvilimi i Arsimitdhe i SistemitShkollortëKombësisëSqiptarënëTeritorin e JugoslavësëSotme Deri nëVitin1918*”, Prishtine: Enti e TekstevedheMjeteveMesimore i KSAK.
- Recepagiç, Y. (1972), “*ShkollatdhëArësimitnëKosovëngaFundi i Shekullit XVIII gjernë1918*”, *Kosova*, 1, Prishtine.115-147.
- Recepoğlu, A. (1996). “*45 Yıl önce Kosova’da Türkçe Eğitimi Görme Hakkını Tanyan Karar*”, *Bay, Kültür ve Sanat Dergisi*, 3, 19, Prizren.5-7.
- Recepoğlu, A. (2004), “*Kosova Türk Dernekleri ve Kuruluşları (1951-2003)*”. Yayımlanmamış Çalışma, Prizren.
- Safçı N. (2004). “*Kosova’da Türkçe Yüksek Öğretim 1988-200*”. Yayımlanmamış Bitirme Ödevi.Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Priştine. Sofuoğlu, B. (2006).
- Sofuoğlu, B. (2006), *Belgelerle Kosova’da Osmanlı Asırları, TİKA, Kültür yayınları /1. Shahtri, B. (2006). ArsimiFillornëKosovënëShekullin XX. I,II, Prishtinë: LibriShkollor.*
- Shkolla e LartPedagogjikeXevdetDoda. (1986). 25 VjetPune (Emnesë),Prizren.
- İsen, M. ve S. Engüllü, (1997), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 7 (1997), Makedonya-Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, Ankara.
- Ukaj, S. (1983). *ArsimidheShkollatnëKosovëNdërmjetdyLuftëraveBotërore. Kosova. 12. Priştine. 217-227.*